

RANDOM TSJECHOV

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 146

MICHAIL P. TSJECHOV

RONDON TSJECHOV

VERTAALD EN
VAN EEN NAWOORD VOORZIEN
DOOR TOM EEKMAN

AMSTERDAM • UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright Nawoord © 1988 Tom Eekman

Copyright Nederlandse vertaling © 1988

B.v. Uitgeverij De Arbeiderspers

Oorspronkelijke titel: *Vokrug Tsjechova*

Omslag: Moskou 1890.

Van links naar rechts, staand achter:

A.E. Ivanenko, Ivan, de vader

Midden: Masja Korneeva, L. S. Mizinova, Masja, de moeder

Vóór links: Michail; rechts: Anton Tsjechov

Omslagontwerp: Kees Kelfkens en Marjo Starink

Druk: Geuze & Co's Drukkerij B.v., Dordrecht

ISBN 90 295 4887 8/CIP

INHOUD

Rondom Tsjechov	7
Nawoord	195
Noten	201

RONDOM TSJECHOV

Oom Mitrofan Jegorovitsj—Voorval in het paleispark—Hoofdpriester Pokrovski—Vader Pavel Jegorovitsj—Groot- en overgrootvaders aan vaders- en moederskant—Oom Mitrofans legende over onze ‘Tsjechische’ afkomst—Het bombardement van Taganrog door een Engels eskader—Mijn broers Alexander (de literator A. Sedoj) en Nikolaj (de schilder)

Sommigen hielden onze oom Mitrofan Jegorovitsj voor een zonderling, een excentriek man en zelfs een onnozele dwaas, anderen spraken met respect over hem, en mijn broer, de schrijver Anton Tsjechov, zelfs met innige liefde. Deze man had zijn hele leven aan maatschappelijk werk gewijd, zich daar helemaal aan gegeven, en hij stierf van uitputting, want hij had te veel van zichzelf gevergd. Het is waar, ‘maatschappelijk werk’ betekende vijftig-zestig jaar geleden iets heel anders dan nu; wat oom Mitrofan deed kwam hoofdzakelijk neer op liefdadigheid. Hij was wethouder en kerkvoogd en oprichter van de Taganrogse Liefdadige Broederschap, die tot doel had de armen te helpen. Zijn huis was altijd toegankelijk voor armen; op zijn naamdag werd de poort van het huis wijd opengezet, op de binnenplaats waren dan tafels geplaatst, rijkeladen met pasteien en allerlei andere spijzen, en een ieder had het recht binnen te komen en zich te goed te doen.

Hij was een vrome man die bij zich thuis hele kerkdiensten liet houden, maar die ook graag naar de schouwburg ging en die zich tranen kon lachen om komische stukken en vaudevilles zoals *Moederszoontje* en *Narigheid door een teder hart*. Hij liep altijd exquis gekleed rond, met een hoge hoed op; zijn huis was goed gemeubileerd en van alle gemakken voorzien. Zijn werkzaamheden begonnen met zonsopkomst en eindigden ’s avonds laat, alleen de zondag bracht hij in volledige rust door, hij ging dan

helemaal op in het lezen van boeken en kranten en gesprekken met zijn kinderen. Hij verafgoodde zijn kinderen, zei 'u' tegen ze en vertroetelde ze zo dat wij, zijn neven, er jaloers van werden. Wanneer wij als jongens een of andere voorstelling op touw zetten, waarin de toekomstige schrijver Anton Tsjechov, toen nog een gymnasiast, altijd een actief aandeel had, was oom Mitrofan steevast onze gast en beoordelaar. Hij had een zekere literaire gave, en de brieven die we later, toen we al volwassen waren, van hem kregen, waren altijd onberispelijk van stijl en vol poëtische wendingen. Als jongeman was hij een echte romanticus geweest, dol op de boeken van A. Marlinski (Bestoezjev)¹, wiens uitdrukkingswijze hij zich eigen maakte en zijn leven lang gebruikte. In ons gezin werden zijn brieven die hij nog als vrijgezel aan mijn ouders schreef op een reis door Rusland, nog lang bewaard, bijeengebonden als een heel boek. Ik geloof vast dat oom Mitrofans literaire talent in zekere zin op ons is overgegaan, met name op mijn broers Anton en Alexander, die later echte schrijvers zijn geworden.

Een belangwekkende episode in Mitrofan Jegorovitsj' leven vormt de geschiedenis van zijn liefde en zijn huwelijk. Op het bureau van de burgemeester van Taganrog werkte een zekere Jevtoesjenski, die een dochter Ljoedmila had, door iedereen Miletsjka genoemd. Deze Miletsjka leek sprekend op Maximiliana, de dochter van de hertog van Hessen-Darmstadt die later met kroonprins Alexander Nikolajevitsj trouwde en de naam Maria Alexandrovna aannam². Toen oom Mitrofan eens in een geïllustreerd blad haar portret zag werd hij op het eerste gezicht op haar verliefd. Die sympathie bracht hij over op Miletsjka, en hij deed haar een aanzoek. Zij weigerde. Romanticus in hart en nieren als hij was, verdween hij uit de stad. Dat hij was gaan reizen kwam men pas te weten uit de brieven die hij onderweg schreef.

Van de moeilijkheden van het reizen in die tijd krijgt men een idee uit het feit dat zich tussen Taganrog en Charkov, over een afstand van 470 werst³, geen enkele stad bevond, je zag onderweg alleen maar ossewagens. Er moest vaak onder de blote hemel overnacht worden, midden in de onafzienbare steppe. Dat waren

toen allemaal de 'nieuwe streken', door Danilevski in zijn gelijknamige roman beschreven,⁴ met inbegrip van de eindeloze verten, rovers, en verhalen over geheimzinnige voorvallen waarin de boze geest een rol speelde. Spoorlijnen waren er niet, en wanneer onze vader koopwaar ging halen in Charkov werd er bij zijn vertrek een bidstonde gehouden. Alleen de Nikolajev-(nu Oktober-)lijn werd toen aangelegd, in de door mij beschreven tijd waren slechts de hoofdtrajecten in gebruik, waarbij de afstand van Moskou naar Tver (157 werst)⁵ in anderhalf etmaal werd afgelegd. Dat werd toentertijd als het summum van gemak en snelheid beschouwd.

Ooms brieven waren hoogst lezenswaard. Steeds in die Marlinski-stijl, beschreef hij zijn reis naar Moskou en St. Petersburg en zijn reisindrukken van het spoor, een nieuwtje toen. De brief over zijn bezoek aan Tsarskoje Selo⁶ sloeg alle andere in dat opzicht en openbaarde het geheime doel van zijn reis. Hij ging naar het paleispark en bleef er staan wachten of hij misschien haar kon zien op wie zijn geliefde leek. En waarachtig—daar kwamen een heer en dame op hem toe. Het was tsaar Alexander II, gearmd met zijn vrouw, de vroegere prinses Maximiliana. Ze naderden hem, en oom knielde. De tsaar, die meende dat hij met een verzoek kwam, boog zich naar hem en vroeg: 'Wat is er van uw dienst?'

'Ik heb niets nodig, majesteit,' antwoordde oom. 'Ik ben gelukkig, alleen omdat ik degene gezien heb op wie het meisje van wie ik houd zoveel lijkt.'

Maximiliana verstond waarschijnlijk niet wat hij zei, maar Alexander liet hem opstaan, klopte hem op de schouder, en zij liepen verder.

Een scène vol naïviteit, natuurlijk, maar in die dagen moest zo'n scène in de buitengewesten, in het verre zuiden, wel indruk maken. Onze romantische oom beschreef aldus zijn ontmoeting in het paleispark, misschien de zaken flink aandikkend. En toen Mitrofan Jegorovitsj na een tijd weer in de stad terugkeerde, had Miletjsjka geen enkel bezwaar meer tegen een huwelijk met hem.

Zij leefden hun leven met elkaar, werden oud, en in hun ge-

zellige huisje vonden wij neven altijd een gastvrij onthaal. Later, toen we naar het noorden verhuisd waren, vonden wij het fijn om bij elk bezoek aan Taganrog bij oom Mitrofan te logeren. In zijn huis deed Anton verscheidene ideeën op die later uitgewerkt werden in verhalen als bij voorbeeld 'Bij de vrouw van de adelsmaarschalk'. Ik geloof dat oom Mitrofan zelf ook wel schreef, want toen ik al vijfentwintig was begon hij een briefwisseling met mij, waarbij hij me hele bladzijden natuurbeschrijving toezond; het ging over 'bloemetjes op de monniksgraven in de kloostertuin', 'beekskes' die speels door 'bedauwde beemden' kabbelden en zo meer. Uit de stijl en manier van schrijven kon je gemakkelijk opmaken dat die beelden aan zijn eigen pen ontsproten waren.

Zoals ik vermeldde was oom Mitrofan kerkvoogd, het was een deel van zijn plicht dat hij geestelijken bij zich ontving en het lag in zijn aard dat hij dit graag deed. Een gewaardeerde gast was bij hem altijd aartspriester F.P. Pokrovski. Dat was een merkwaardig kerkdienaar—knap van uiterlijk, een werelds man die graag pronkte met zijn geleerdheid zowel als met zijn fraaie soutane. Hij beschikte over een uitstekende, machtige bariton en had eens een opleiding tot operazanger gevolgd. Zijn levensomstandigheden beletten hem echter die gave te ontwikkelen: hij moest zich tevreden stellen met zijn positie als hoogste priester van de Taganrogse kathedraal. Maar ook in die functie gedroeg hij zich als een artiest. Hij leidde de dienst en zong bij het altaar met veel effect, zodat zijn stem het koorgezang overstemde en tot in alle hoeken van de wijde kathedraal weergalmde. Als je hem hoorde kon je werkelijk denken dat je in de grote opera was. Hij was godsdienstleraar op het plaatselijk gymnasium. Dat werd toen door vijf broers Tsjechov bezocht: ik zat in de eerste, Anton in de vijfde klas. Niemand van ons heeft Pokrovski ooit een vraag horen stellen. Hij riep je bij je naam, maar zat een krant te lezen, hoorde niet wat je prevelde en gaf je een stereotiepe 'drie'. Onze vader mocht hij niet om diens religieuze vormelijkheid, en dat bracht hij op ons, de zoons, over. Anton placht nog als volwassene te vertellen hoe Pokrovski met moeder praatte waar hij, Anton, bij was en dan zei: 'Van je kinderen, Jevgenia

Jakovlevna, komt niets terecht. Misschien alleen van de oudste, Alexander.'

Hij vond het leuk om zijn leerlingen spotnamen te geven. Het was hij, Pokrovski, die Anton voor het eerst 'Antosja Tsjechonte' noemde, wat de schrijver later als zijn pseudoniem gebruikte.

Toen Anton al een bekend schrijver was stuurde hij aartspriester Pokrovski, evenals de Petersburgse advocaat Kolomnin, die ook het Taganrogse gymnasium had afgelopen, een zilveren glashouder als geschenk. Pokrovski, toen al op hoge leeftijd, was geroerd, bedankte Anton en vroeg hem zijn werken aan hem te sturen.

'Verbrownsekar mij, oude man!' schreef hij (Brown-Sequard was de uitvinder van een 'verjongingsdrank'). Anton liet hem zijn bundel *Bonte verhalen* sturen, die op de titelpagina 'A. Tsjechonte' had staan. Pokrovski's voorspelling kwam dus niet uit, van Anton kwam toch iets terecht. Maar het door hem bedachte pseudoniem werd het bezit van de Russische literatuur.

Het feit dat wij met z'n zessen—vijf broers en een zuster—allen het gymnasium bezochten, maakte ons gezin toch wereldser en ontwikkelder dan dat van oom Mitrofan. Het is waar dat vader graag en veel bad, maar als ik er nu over nadenk en me in zijn persoon indenk, geloof ik toch dat hij meer geobsedeerd werd door de vormen dan aangetrokken tot het geloof. Hij hield van kerkdiensten, woonde ze van begin tot eind staande bij, maar de kerk diende hem vooral als club, om zo te zeggen, waar hij kennissen kon ontmoeten en waar hij wist dat op een bepaalde plaats de icoon van die-en-die heilige hing en geen ander. Hij organiseerde thuis huisdiensten, waarbij wij, de kinderen, het koor vormden en hij de rol van priester speelde. Maar voor het overige was hij net zo'n twijfelaar als wij, zondaars, en werd hij volledig in beslag genomen door wereldse zaken. Hij zong, speelde viool, liep met een hoge hoed op, legde met Pasen en Kerstmis de hele dag visites af en was verzot op kranten. Vanaf de eerste dagen dat hij geld verdiende nam hij abonnementen, beginnend bij *De Noorderbij* en eindigend met *De Zoon des Vaderlands*. Hij bewaarde elk tijdschrift zorgvuldig, bond aan het eind van het jaar de hele jaargang bij elkaar en borg die onder de toonbank. De

krant las hij altijd hardop van a tot z; hij praatte graag over de politiek en de activiteiten van de burgemeester. Ik heb hem nooit anders dan met een gesteven hemd gezien. Zelfs in de dagen van schrijnende armoede, die hem later zou treffen, droeg hij altijd dat gesteven hemd, waar mijn zuster zorg voor droeg, bleef hij keurig en kon hij niet het geringste vlekje op zijn kleding velen.

Zingen en vioolspelen, en altijd van het blad, met inachtneming van alle *adagio's* en *moderato's*, was zijn lust en zijn leven. Ter bevrediging van die hartstocht stelde hij koren samen uit ons, zijn kinderen, en anderen. Hij trad daarmee thuis en in het openbaar op, en vaak vergat hij door die hartstocht zijn broodwinning. Het schijnt dat dit ook de reden was dat hij later failliet ging. Hij had ook schilderstalent; een van zijn schilderijen, 'De apostel Johannes', bevindt zich nu in het Tsjechov-museum te Jalta.

Vader werkte jarenlang voor het plaatselijk verkiezingsbureau. Hij sloeg geen enkele huldiging van een functionaris en geen feestdiner over, waar alle publieke figuren uit de stad bijeenkwamen. Hij hield ook van filosoferen. Terwijl oom Mitrofan zich tot boeken van serieuze inhoud beperkte, las vader Franse boulevardromans, maar soms namen zijn eigen gedachten hem zo in beslag dat hij de draad verloor, midden onder het lezen ophield en tot moeder zei, die naar hem luisterde: 'Vertel me even, Jevotsjka, wat ik net heb voorgelezen.'

Ik weet niet wat onze overgrootvader van vaderszijde, Michail Jemeljanovitsj, voor iemand was. Van mijn vader weet ik dat zijn broer, Pjotr Jemeljanovitsj, die voor een of andere boetedoening geld verzamelde om een kerk te bouwen, te voet heel Rusland in alle richtingen doorkruist had en toen inderdaad in Kiëv een kerk gebouwd had. Volgens onze familiechroniek woonde onze grootvader, Jegor Michajlovitsj, in het dorp Olchovatka, in het Ostrogozj-district van het gouvernement Voronezj. Hij was getrouwd, had drie zoons en een dochter. Zij waren allen lijfeigenen van de grondbezitter Tsjertkov, wiens kleinzoon later de naaste medestander van Lev Tolstoj zou zijn. Een onverzadelijke dorst naar vrijheid dreef onze grootvader ertoe zich vrij te

kopen lang vóór de algemene afschaffing van de lijfeigenschap. Voor het loskopen van zijn dochter Alexandra had hij niet genoeg geld meer, maar toen hij afscheid nam van de landheer verzocht hij hem dringend haar niet aan anderen te verkopen, maar te wachten tot hij het geld zou hebben en haar kon vrijkopen. Tsjertkov dacht even na, maakte een armzwaai en zei: 'Vooruit dan maar, neem haar maar op de koop toe.'

Zo verkreeg ook mijn tante Alexandra Jegorovna de vrijheid.

Het feit dat mijn overgroot- en grootvader in hun dorp Olchovatka 'Tsjech' en niet Tsjechov genoemd werden, en dat zij altijd zo verwoed naar vrijheid streefden, deed mijn romantische oom Mitrofan aan een verzinzel geloven, dat hij ons herhaaldelijk opdiste.

'Er is geen twijfel aan dat onze voorvader een Tsjech was, een man uit Bohemen die voor de godsdienstvervolgingen naar Rusland gevlucht is. Hier moest hij natuurlijk steun zoeken bij een of andere vooraanstaande persoon, en die mensen hebben hem later tot lijfeigene gemaakt; of hij is met een lijfeigene getrouwd, en liet zijn kinderen ook lijfeigenen worden, omdat hij dat zelf wou of omdat de wet dat voorschreef.'

Daar voegde mijn romantische oom aan toe: 'Ik geloof dat een eenvoudige boer niet zo gauw uit zijn land wegvlucht, dat is zelfs bijna onmogelijk. Het was vast en zeker een bijzonder vooraanstaande figuur.'

Met die legendarische veronderstelling is oom Mitrofan het graf in gegaan. Wij neven glimlachten er maar eens om, want wij kenden een ander, meer gedocumenteerd verhaal. Het grote 'tsaar-kanon' dat in het Moskouze Kreml staat is in 1586 gegoten door de meestergieter Andrej Tsjechov. Maar betekende dat dat onze voorouders van hem afstamden?

Grootvader deed zijn oudste zoon, Michail, in Kaloega bij een boekbinder in de leer en werd zelf opzichter bij graaf Platov op diens onmetelijke landgoederen nabij Taganrog en Rostov-aan-de-Don; hij ging in Rostov wonen met zijn twee andere zoons Pavel en Mitrofan. Zijn dochter Alexandra werd uitgehuwelijkt in Olchovatka en is daar altijd blijven wonen. Op die manier kwamen mijn vader en oom in het zuiden terecht, aan de kust

van de Zee van Azov. Vader kreeg een baan als winkelbediende bij de Taganrogse koopman en burgemeester Kobylin, en oom bij de koopman Bajdalakov in Rostov. Later verhuisde oom ook naar Taganrog. Nadat hij het nodige aantal jaren bij Kobylin gewerkt had opende Pavel Jegorytsj zijn eigen zaak in koloniale waren en huwde hij het meisje Jevgenia Jakovlevna Morozova, onze dierbare, onvergetelijke moeder.

Wie onze stamvader van moederszijde was weten wij niet. Onze grootvader, Jakov Gerasimovitsj Morozov, woonde in Morsjansk, gouvernement Tambov, waar hij trouwde met Alexandra Ivanovna Kochmakova, onze grootmoeder. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren: twee dochters—Fedosia (Fenetsjka) en Jevgenia (Jevotsjka, onze moeder)—en Ivan (onze oom Wanja). Jakov Gerasimovitsj had een grote textielzaak, hij had contact met Fransen, die hem ‘monsieur Morozóf’ noemden, en was voor zaken dikwijls lang op reis. Soms kwam hij ook in Taganrog, dat toen als districtshoofdstad fungeerde, waar hij dan logeerde in het huis van generaal Papkov, dat grensde aan de tuin van tsaar Alexander i's paleis. Grootmoeder Alexandra Ivanovna had een zuster Maria, die werd uitgehuwelijkt in de stad Sjoeka, gouvernement Vladimir, in een Oudgelovigen-familie. Tijdens een van haar mans reizen voor de lakenhandel ging Alexandra Ivanovna met haar zoon en dochtertjes logeren bij haar zusje in Sjoeka. Er heerste in die tijd cholera, en grootvader Jakov Gerasimovitsj stierf daaraan in Novotsjerkassk, ver van huis en van zijn familie. Naar alle waarschijnlijkheid liet hij daar voorraden laken en enig geld achter. Grootmoeder huurde toen een reiskoets en trok met haar kinderen heel Rusland door van Sjoeka naar Novotsjerkassk om het graf van haar man op te zoeken.

De reis liet een diepe, onuitwisbare indruk op mijn moeder en haar zuster achter. Dichte wouden, herbergen met gesloten poorten, alsof het gevangenissen waren, moorden en berovingen van reizende kooplieden, alle mogelijke ontmoetingen en ten slotte de ruimte en vrijheid van de Azovse steppen, waar je niet meer in verdachte logementen hoefde te overnachten, maar gewoon in de open lucht, te midden van de natuur, zonder vrees

voor boze mannen en overvallen. Dat alles leverde moeder en tante Fenetsjka later onuitputtelijke stof voor verhalen in de familiekring, waar wij als jonge kinderen met ingehouden adem en wijdopen ogen naar luisterden. Moeder en tante waren gevoelige, sterk voor indrukken vatbare zielen die levendig konden vertellen, en ik geloof zeker dat voor de ontwikkeling van de fantasie en literaire smaak in mijn broers die verhalen een bijzondere rol gespeeld hebben.

Alexandra Ivanovna en haar kinderen slaagden er niet in haar mans graf in Novotsjerkassk te vinden, noch ook maar iets tastbaars dat aan hem herinnerde. Zij keerde niet naar Morsjansk terug, maar reisde door naar Taganrog; onderweg logeerde ze in Rostov, waar ze zorgde dat haar zoon Ivan een baantje kreeg bij de koopman Bajdalakov. Hier ontmoette Ivan, onze oom Wanja, mijn vaders broer Mitrofan, die zoals ik schreef ook bij Bajdalakov werkte. Die twee echte filosofen raakten spoedig bevriend en bleven dat tot oom Wanja aan de tering overleed. Alexandra Ivanovna arriveerde dus met haar twee dochtertjes in Taganrog en liet zich daar voorgoed neer, in het huis van generaal Papkov, waar haar man vroeger gewoond had.

De jaren verliepen, Mitrofan en Wanja werden volwassen, de eerste kwam van Rostov naar Taganrog en opende er zijn eigen zaak. Kort na hem kwam ook Wanja hier, naar zijn moeder en zusters. Via hem en Mitrofan maakte vader kennis met de Morozovs, en korte tijd later trouwde hij met Alexandra Ivanovna's jongste dochter, Jevgenia. Oom Wanja, een artiest in zijn hart, muzikant die alle instrumenten bespeelde, schilder en talenkenner, trouwde Marfa Ivanovna Loboda, onze geliefde tante. Over Mitrofan en zijn werven om Miletsjka's hand heb ik al verteld.

Vader en moeder trouwden op 29 oktober 1854, net toen de Krimoorlog begon. Blijkbaar woonde vader het eerste jaar na zijn huwelijk bij zijn schoonmoeder, want mijn ouders vertelden graag hoe de Engelsen in de zomer van 1855 Taganrog beschoten en wat een consternatie dat veroorzaakte in hun gemeenschappelijke gezin, waaruit we kunnen opmaken dat de Morozovs en Tsjechovs toen bij elkaar woonden. Die zomer op

de dag van de Kazanse Maagd (8 juli) was grootmoeder voor de avonddienst naar de kathedraal. Vader Aleksej Sjarkov leidde de dienst. Plotseling raakte een kanonskogel de muur, en alles in de kerk schudde heen en weer. Kalk viel omlaag. De menigte in de kerk schrok hevig en hokte bijeen. Vader Aleksej, die met trillende handen het boek vasthield, ging door met het lezen van de zes psalmen. Toen de dienst afgelopen was en de parochianen angstig de kerk uitkwamen, waren de Engelse schepen, die de kogel afgevuurd hadden, weggevaren, je zag ze alleen nog wit afsteken tegen de horizon.

Tot 26 juli verschenen ze niet meer. De avond daarvóór kwam vader Aleksej bij grootmoeder en deelde mee dat zich weer witte schepen aan de horizon vertoonden. Hijzelf was in de toren van de kathedraal geklommen en had ze vandaar voor anker zien liggen. Hij ried haar aan moeder voor alle zekerheid buiten de stad te brengen, want zij was toen in verwachting van mijn oudste broer, Alexander. De volgende dag was een zondag en vader en oom Wanja gingen naar de mis. Na afloop liepen ze naar de 'wallen', dat wil zeggen naar het eind van de hoge kust, en daar zagen ze inderdaad een Engels eskader voor zich. Ze bekeken nieuwsgierig de wonderlijke schepen, uit de pijpen steeg rook op, en toen plotseling weerklonk er een salvo. Mijn vader rolde van schrik de wal af en oom Wanja zette het op een lopen naar huis. Buiten bij de ingang van het huis stond in de open lucht een samovar te branden, en Alexandra Ivanovna had net kippesoep opgezet. Moeder was wat gaan liggen. Op dat moment vlogen er al kanonskogels over de hele stad, en opgeschoten jongens begonnen de huizen binnen te dringen en spiegels en meubels stuk te slaan zodat de vijand niets in handen zou krijgen. Oom Wanja greep de kokende samovar en ging die leegschudden. De gealarmeerde vrouwen wisten niet wat ze moesten doen. Toen kwam mijn vader eraan, die onderweg een houten kar met paard had weten te lenen. Daar werden mijn schoonmoeder, mijn zwangere moeder en Fenetsjka op gezet en zo reden ze de stad uit. Terwijl ze op de wagen zat en de verre schoten hoorde, zuchtte Alexandra Ivanovna telkens: 'De kip! Mijn kip verbrandt daarginds helemaal in de oven...'

Ze reden tot het plaatsje Krepkaja, zestig werst van Taganrog, en namen hun intrek bij de plaatselijke priester, vader Kitajski. Daar schonk moeder op 10 augustus 1855 het leven aan haar eerste kind—haar zoon Alexander.

Die groeide op tot een begaafd en hoog ontwikkeld man, goed van inborst, teerhartig, meedogend, met een verbazingwekkende talenkennis, een origineel filosoof. Hij was schrijver en gebruikte het pseudoniem 'A. Sedoj'⁷. Dank zij zijn alzijdige kennis kon hij in kranten verslagen schrijven van wetenschappelijke conferenties, en de sprekers zelf wendden zich, voor ze moesten optreden, tot de krantenredacteur om hem te vragen als verslaggever Alexander Tsjechov en niemand anders te sturen. De bekende rechtsgeleerde A.F. Koni bij voorbeeld, en vele andere professoren en wetenschapsmensen, wilden hun lezing niet beginnen voor hij er was. Maar, als was het om eraan te herinneren dat hij in zulke onrustige dagen ter wereld was gekomen, om zo te zeggen onder het vijandelijk kanonvuur: hij leed aan drankzucht; hij dronk veel en lang achter elkaar. In zulke perioden schreef hij erg veel, maar wat er tijdens zo'n drankzuchtaanval uit zijn pen kwam, als het al in druk verscheen, bezorgde hem veel narigheid.

Zijn herinneringen aan Antons kinderjaren, aan de Griekse school en veel andere dingen zijn geschreven tijdens zo'n aanval en ze bevatten heel weinig betrouwbare informatie. In het algemeen dient het biografische materiaal dat over Anton gepubliceerd wordt met grote voorzichtigheid bekeken te worden. Wanneer hij echter opknapte en weer de ware, lieve, charmante Alexander werd, kon je er niet genoeg van krijgen naar hem te luisteren: hij was een complete encyclopedie en er was geen onderwerp waarover je met hem geen interessant gesprek kon voeren. Hij overleed in 1913 en liet een zoon na, mijn petekind Michail Tsjechov, bekend acteur van het Moskouse Kunsttheater.

In mei 1857 kregen mijn ouders een tweede zoon, Nikolaj, de latere schilder. Die was ook een hoogst begaafd man, een uitstekend violist en pianist, een serieus schilder en origineel karikaturist. Hij exposeerde met kolossale doeken ('Flaneren in het

Sokolniki-park', 'Messalina'). Een werk van hem bevond zich in de Moskouse kerk van Jezus de Heiland. Hoe licht, elegant en geestig zijn tekeningen en karikaturen waren blijkt uit de enkele bewaard gebleven specimina in het Tsjechov-museum te Moskou. In Tsjechovs huis in Jalta bevinden zich een schilderstuk en twee of drie aquarellen. Hij stierf in de bloei van zijn jaren, eenendertig jaar oud, en rust nu zacht op de Loetsjanskaja-begraafplaats bij de stad Soemy, gouvernement Charkov.

Op 17 januari 1860 werd Anton geboren, de toekomstige beroemde schrijver, en een jaar later broer Ivan, een bekend Moskous onderwijzman. Daarna kwamen mijn zus Maria (Masja) en ik nog ter wereld.

In Taganrog—Onze buren—Executie op het Mitrofanjev-plein—Meisjesroof voor Turkse harems—Antosja en Iraida Savitsj—Verhuizing naar ons eigen huis—Onze scholen—Onsuccesvol onderwijs op de Griekse school—Huiselijke vermaken—Hoe vaders winkel reilde en zeilde—Reis naar Krimitsjka—Huistoneel—Antosja's ziekte—Het vertrek van de oudste broers naar Moskou—Ons huis wordt ons afgenomen—Anton alleen in Taganrog—Tochten naar de landgoederen van Kravtsov en Zemboelatov—Schouwburgbezoek—Lectuur—De uitgave van het handgeschreven blad De stotteraar—De episode bij een eenzame put naar het relaas van Soevorin

In de tijd dat ik de omringende wereld bewuster in mij ging opnemen en, met hulp van mijn broers, al uithangborden ging lezen, zat Alexander in de vijfde van het gymnasium, de drie anderen ieder twee klassen lager.⁸ Wij woonden toen in het huis van Moisejev op de hoek van de Monastyrskaja en de Jarmarotsjnystraat, bijna aan de rand van de stad. Wij bewoonden daar een groot huis met een verdieping, met een binnenplaats en bijgebouwtjes. Beneden bevonden zich vaders magazijn, de keuken, de eetkamer en nog twee kamers, en boven woonde ons hele gezin en hadden wij nog commensalen: Gavriil Parfentjevitsj, die ook met ons mee at (over hem kom ik nog te spreken), en een gymnasiast uit de achtste klas, Ivan Jakovlevitsj Pavlovski. Die Pavlovski is later naar St. Petersburg verhuisd, waar hij op de Medische Academie kwam, maar na korte tijd is hij gearresteerd, berecht in het beruchte proces van de 193 en in de Peter-en-Paulsvesting opgesloten. Tijdens zijn deportatie naar Siberië is hij gevlucht, daarna in Amerika terechtgekomen, waar hij enige tijd kapper in New York was. Dat vertelde de directeur van het Taganrogse gymnasium, aan wie Pavlovski daarvandaan schreef, zijn pupillen op een toon van bittere teleurstelling in

deze jongen. Uit Amerika verhuisde Pavlovski naar Parijs, waar hij in een der plaatselijke bladen een artikel schreef over zijn verblijf in de Peter-en-Paulsvesting. Dat artikel trok de aandacht van Toergenjev, die toen in Parijs woonde; hij nam Pavlovski onder zijn bescherming. Door hem aangespoord, ging Pavlovski schrijven, zowel in het Frans als in het Russisch, en werd hij een gezien literator. Hij schreef onder het pseudoniem 'I. Jakovlev' en was actief medewerker van de *Nieuwe tijd*⁹, waarin hij een vaste Parijse rubriek verzorgde en onder meer de beruchte Dreyfus-affaire versloeg. Van zijn hand verscheen een dik boek *Kleine lieden met groot verdriet* en heel belangwekkende *Schetsen uit het huidige Spanje*. Vele jaren later, toen Anton al een groot schrijver was en in Melichovo woonde, kreeg Pavlovski amnestie, kwam naar Rusland en bezocht mijn broer op zijn landhuis. Ze haalden herinneringen op aan Taganrog en de tijd dat Pavlovski bij moeder in de kost was.

Naast ons woonde een Grieks, verrussischt gezin, de Maloxiano's. Het bestond uit vader, moeder, twee dochters en een zoon, Afani. De laatste was mijn vriendje; met de meisjes speelde Masja. Een van hen werd later een bekend revolutionaire; ze werd gevonnist en naar een dwangarbeiderskolonie gestuurd. Daar sloeg zij, naar Anton mij vertelde, een opzichter in het gezicht na een haar aangedane belediging, waarvoor ze lijfstraffen onderging; kort daarna is ze gestorven.

De Jarmarotsjny-sstraat verbond het Jarmarotsjny-plein en het Mitrofanjev-plein, zodat uit de ramen van ons hoekhuis beide pleinen te zien waren. Het laatste was een nieuw marktplaats, waar misdadigers werden terechtgesteld. Er was een zwart podium met een paal gebouwd, waaromheen zich dan een hele menigte verzamelde. Onder tromgeroffel werd, op een hoge zwarte wagen, de ongelukkige veroordeelde langs ons huis gevoerd, met op de rug gebonden armen en een zwart bord op zijn borst dat zijn misdaad vermeldde. Wanneer de stoet bij het schavot met de paal aankwam, werd het slachtoffer van de wagen op het plankier gebracht en aan de paal gebonden; dan werd het vonnis voorgelezen, en als hij tot de adel behoorde werd een degen boven zijn hoofd gebroken. Dat konden wij allemaal uit

onze bovenramen zien. Moeder zuchtte altijd diep om de veroordeelde en sloeg kruisen. Voor haar was dit een ongelukkig, beklagenswaardig mens waar de sterken van deze wereld een wrede spot mee dreven. In die geest voedde ze ons op.

Meedogen met misdadigers en gevangenen was in het algemeen sterk ontwikkeld in onze familie. Oom Mitrofan liet op zijn naamdag altijd hele manden Franse broden naar de gevangenis brengen—zoveel broden als er gevangenen waren; en moeder ging, zolang wij in het huis van Moisejev woonden, elk jaar op 24 oktober, de dag van het Kerkwijdingsfeest, naar de avondmis in de gevangenis kerk. Bij elke voorkomende gelegenheid vroeg zij de gevangenen naar hun problemen en de reden waarom zij zaten. Een van hen vertelde haar eens dat hij al haast zestien jaar zat omdat ze hem eenvoudig vergeten waren. En hij was veroordeeld omdat hij geld verzameld had om een kerk te bouwen zonder toestemming van de overheid.

Ik weet nog dat moeder één van die avonden op 24 oktober naar de gevangenis ging en maar steeds niet terugkwam. De dienst had er extra lang geduurd, maar thuis werden we ongerust. Onze kindermid Agafja Alexandrovna nam mij mee, ging de poort uit en bleef op het trottoir vol bezorgdheid op moeder wachten. Het begon al donker te worden. Aan de overkant liep een jong meisje dat zich kennelijk naar huis spoedde; plotseling reed er een rijtuig snel de straat door, keerde toen om en bleef bij het meisje staan. Twee mannen sprongen eruit, grepen vóór onze ogen het meisje beet, smeten haar in het rijtuig, sprongen er zelf in en snelden weg. Het meisje gilte uit alle macht 'Help! Red me!'. Ik hoorde haar stem nog lang, tot hij verstomde in de steppe die dicht bij ons begon. Geen levende ziel kwam te voorschijn, vroeg wat er aan de hand was—alleen Agafja de kindermid krabde zich achter het oor met de breinaald waarmee ze een kous breide, zuchtte en zei: 'Een meisje geroofd.' Voor mij als kleine jongen was dat niet helemaal begrijpelijk, maar later hoorde ik dat het roven van meisjes voor Turkse harems destijds in onze stad een bloeiend bedrijf vormde.

In 1874 betrokken we ons eigen huis, dat vader had laten bouwen in de doodlopende Jelisaveta-straat op grond die grootva-

der Jegor Michajlovitsj hem geschonken had. Maar vader was een slecht zakenman, hij ging meer en meer op in het zingen en in het openbare leven, daarom ging zijn eigen zaak achteruit, terwijl het huis ongerieflijk was, te klein, met dikke muren waarvoor de aannemer veel meer bakstenen gebruikt had dan nodig was, want hij liet zich per duizend bakstenen betalen. Daardoor maakte de aannemer een flinke winst, maar vader zat opgescheept met een onmogelijk huis en een grote schuld aan de bank, wat hij niet gewend was.

Het hele gezin moest in vier kamertjes hokken; beneden, in het souterrain, kwam de verweeuwde tante Fedosia Jakovlevna met haar zoon Aljosja, en een bijgebouwtje werd omwille van de inkomsten verhuurd aan de weduwe Savitsj, die een dochter Iraida op het gymnasium en een zoon Anatoli had. Mijn broer Anton gaf bijles aan die Anatoli. Het schijnt dat Iraida de eerste liefde van de toekomstige schrijver was. Maar die liefde uitte zich op vreemde wijze: ze maakten voortdurend ruzie en voegden elkaar stekelige opmerkingen toe, zodat een buitenstaander kon denken dat de toen veertienjarige Antosja slecht opgevoed was. Toen Iraida bij voorbeeld eens op een zondag, fraai aangedaan als een vlinder, uit haar bijgebouwtje kwam om naar de kerk te gaan en langs Anton liep, nam hij een op de grond liggende zak waarin houtskool gezeten had en sloeg haar daarmee op haar strohoed. Een zwarte stofwolk steeg op. Een andere keer had Iraida, in een dromerige bui, een roerend versje op de schutting van de tuin geschreven. Anton antwoordde haar toen met het volgende, met krijt geschreven kwatrijn:

O, schuttingdichtertje in rokken,
je verzen kunnen mij niet schokken.
Je kunt het dichten beter stoppen,
Ga liever spelen met je poppen.

Ons gezin was een gewoon patriarchaal gezin zoals er een halve eeuw geleden vele waren in de provincie; maar het was een gezin met een hang naar ontwikkeling en een besef van culturele waarden. Vooral op aandrang van moeder, streefde Pavel Jegorytsj